

Мірослав РАФАЙ

ОСВІТЛЕНІ ВІКНА

Оповідання

Йозеф Ганусек повертався з прогулянки. Надвечір він вийшов пройтися набережною й неквапливо ступав тротуаром. Швидко западала темрява, й у вікнах то тут, то там спалахувало світло. Бетонним мостом тихо проїхав тролейбус з кількома пасажирами.

Посипав сніг. Великі сніжинки тихо й повільно спадали з імлистого неба.

Ганусек задер голову й мить стежив за однією з них: сніжинка плавно оберталася в повітрі, перш ніж опуститися на землю. Він скинув рукавицю, й кілька холодних зірочок упало йому на долоню.

Заблмали й спалахнули ясным світлом вуличні ліхтарі. Тротуаром хтось ішов. Ганусек відступив убік і дав незнайомцеві дорогу. Мав таке відчуття, ніби навкруги запанували мир і спокій, навіть оді сутінки вповнилася безмежна тиша. За кілька кроків шуміла річка, переливалася через каміння й зникала в темряві, невтомно плинучи у визначеному їй природою напрямку. Ласкаві сніжинки занурювались у воду, немовби хотіли напиться.

Ганусек ішов берегом угору. Праворуч довгою низкою вишикувалися невеликі вілли й ошатні родинні будиночки, й він з цікавістю заглядав в осяяні вікна, які дихали теплом та привітністю. Ганусек одкотив комір зимового пальта й застебнув верхній гудзик, — вогкий холод від річки й мороз, що дедалі міцнішав, почали приймати його. Але йти додому ще

не хотілося, хоч звідси до хати було не більш як півкілометра. На сьогодні Ганусек узяв собі відпустку. Щороку в цей день він, як правило, не працював, і дружина вже до цього звикла. Ніколи не питала чоловіка, чому він не йде на роботу, а сам Ганусек теж нікому не пояснював. Хоча й не допомагав дружніні готувати святкову вечерю, не метушився разом з нею біля столу, не прибирав із пилососом квартиру, не ходив до магазину й навіть не прикрашав новорічну ялинку, пані Ганусекова була рада, що бачить чоловіка поруч, спокійного і врівноваженого, або знала, що він десь неподалік.

До обіду Ганусек переглянув по-святковому ілюстровані газети, легко пообідав і вирушив на свою передноворічну прогулянку берегом річки, що тихо несла свої води, мов людина, яка чесно виконує свою щоденну працю, не вимагаючи за це похвал.

На першому поверсі будинку, повз який проходив Ганусек, раптом спалахнуло світло, й він побачив стін, обвішані картинами, шафн, голівки пустотливих дітей. Та тієї ж миті до вікна підійшла жінка й опустила штору. Ганусек зітхнув і подався далі, хоча світло в чужих вікнах нездоланно вабило його до себе.

З прочиненої кватирки одноповерхової вілли полинула гучна музика — радіо транслювало концерт. Лишаючи чіткі сліди, Ганусек перетнув тротуар і зупинився під кленами, на голі в'їття яких сипав сніг. Ганусек притиснувся до металеві сітки, за метр од вілли, й слухав. Потім радіо замовкло, і в раптовій тиші він виразно почув тихенький шурхіт сніжинок, що спадали на землю. В кімнаті хтось кашлявав, чистим і впевненим голосом заспівала жінка. Ганусек уже не пам'ятав, скільки простояв отак біля дряної огорожі, думаючи про своє. Скільки ж то пережив він за свій довгий вік! Як старався, щоб люди довкола нього знали: він хоче бути їм корисним, бо він — один з них. Ганусек згадував безліч подробиць, і думки шаленим вихором проносилися в його голові, а на землю спадав тихий засніжений вечір. Ганусек заново переживав минуле, намагався збагнути окремі моменти, ще раз воскресити в пам'яті дрібниці, з яких доля складала книгу його життя. Були й радощі, й

© Miroslav Rafaj, 1980.

Мірослав Рафай (нар. 1934) — чеський прозаїк, автор цілої низки романів та збірок оповідань: «Труднощі рівнин» (1973), «Тупик» (1975), «Солоний сніг» (1976), «Ватківський сад» (1979), «Обстеження вітряків в Одерських горах» (1979), «Вогненний кінь» (1980) та ін.

Оповідання «Освітлені вікна» взято із збірки «Вогненний кінь».

НА ЗАКІНЧЕННЯ НОМЕРА

прикροщі. Свого часу йому довелося піти в гори, до тих, за ким ганялися карателі. Він чув позаду гавкіт вівчарок, далекі різкі окрики й постріли, бачив охоплені вогнем людські оселі.

Тож не було нічого дивного, що Ганусек стільки пережив. Тепер сніг падав на його пальто, на шапку, на руки, а він замріяно слухав спокійний спів незнайомої жінки й, здавалося, зовсім утратив відчуття часу. Освітлених вікон у будинках ставало дедалі більше, й Ганусекові здавалося, що вони кличуть його в гості: заходь, мовляв, і подивися, скільки спокою цієї вечірньої пори в світі людей, з якими ти щодень ходиш на роботу, як вони живуть, радіють і втішаються життям.

На плече йому лягла міцна рука, хтось сказав:

— Чого це ви заглядаєте в чужі вікна? Йшли б краще додому!

Старому майнуло в голові, що давно колись він і сам не раз казав собі ці слова, але додому все-таки не йшов — домівка його була тоді далеко й повернутися до неї він не міг. Ганусек озирнувся. За ним стояв високий, кремезний чоловік середнього віку, в козушці й хутряній шапці трохи набакир, що робили його ще вищим і кремезнішим. Допитливі очі свердлили Ганусека, губи були міцно стуглені. Він чекав.

Ганусек знав його з виду — поспішаючи на роботу або з роботи, в негоду чи соіячної динни вони зустрічалися, але не озивались один до одного й словечком. А сьогодні!..

— Ну? В чому річ? — нетерпляче запитав чоловік і неприязно глянув на зморшкувате обличчя Ганусека. — Вам що, немає куди йти? Але й зазирати отак у чужі вікна, м'яко кажучи, непристойно.

Сутінки зовсім згусли, а двоє чоловіків стояли в потоці світла, яке лилося з кімнати, пробиваючи прозору завісу сніжнок.

Ганусек згадав, як у ті далекі часи йому хотілося зазирнути в по-святковому освітлені вікна, але довкола були тільки дерева з обважнелим від снігу віттям, і він дивився не у людські вікна, а на холодні мерехтливі зорі в небі. Як дорого заплатив би він тоді, щоб хоч зиркнути в освітлені вікна, побачити за ними блаженну й спокійну метушню, сповнену безтурботної радості й нетерплячого очікування свята! Але тоді, в ті роки, воюючи в партизанському загоні у Бескидах, Ганусек не міг про щось подібне навіть мріяти, тільки з верхів і голих схилів задрого дивився в чорні долини, де все одно не блимав жоден вогник. Вікна в хатах теж були чорні, немовби там вимерло все живе, а сяйво й світло, ці постійні супутники людського життя, назавжди згасли. Більше того — він не міг милуватися ні радісним блиском в очах своїх дітей, ні саявом злищ дружини, хоч вони жили за якихось сто кілометрів звідти, потерпаючи зі страху, що вже ніколи не побачать його. Які ж то тяжкі були часи! Ніщо його тоді, мабуть, так не гнітило, як погаслі вікна людських осель, погаслі людські обличчя. Він стріляв у ворога

й несамовито бився з ним за свою мрію й двічі мало не наклав головою. А коли згодом повернувся додому, то ніколи не завішував вікон і не гасив світло в хаті до пізньої ночі, хай то була весна, чи гаряче літо, чи золота осінь, і якщо хтось темної зимової ночі хотів зазирнути до їхньої хати, він йому цього не боронив.

Побачивши в світлому квадраті за вікном чуже обличчя, Ганусек широко всміхався й кивком запрошував незнайомця до хати. Його не лякали ці здивовані погляди з вулиці, він радів їм, любив їх, бо в його вікна заглядали люди, з якими йому не судилося зустрічатися і в чії очі він не мав змоги досі зазирнути.

Дружина й діти змирилися з цією батьковою звичкою і ніколи не затуляли вікон. Аж дивно було: в усіх будинках на їхній вулиці вікна були завішані й тільки в Ганусеків стояли відтулені й не ховали від людських очей їхню оселю, життя й мрії.

Наприкінці сорок четвертого Ганусека тяжко поранило — куля навиліт прошила спину й легені. Його відвезли в долину, до санітарної землянки посеред густого лісу. Два місяці пролежав він там, а коли нарешті вийшов у лютеву ніч із вогкого тісного приміщення, був як тіль і ледве тримався на ногах. Усе довкола було повите густою пільмою, — здавалось, вона стиснула в лабетах увесь світ. Ганусек над усе мріяв побачити в долині світло — люди мусили подати йому знак, що вони живі, але коли видерся на самісінський вершечок гори, долина внизу лежала наче в жалобі, мов удова, мов мати, яка втратила всіх своїх дітей. Вертаючись назад, Ганусек зустрів Григара, той поклав йому на плече руку й сказав: «Не журись, Йозефе, ми з тобою ще діждемось освітлених вікон. І того, хто колись захоче знайти дорогу до людей, поведе світло».

Ніч тоді була ясна, зорі так сяяли, наче на світі не було війни. В мерехтливому блиску зір Ганусек помітив, як світяться Григареві очі, вдячно всміхнувся йому й сказав: «Я ніколи в житті не затулятиму ввечері своїх вікон, Григаре, бо мені тут так бракує світла...» Григар тільки посміхнувся. Вони спустилися з гори до своїх і лягли спати.

Ганусек знову відчув на своєму плечі руку й обернувся до високого, ставного чоловіка. У другій руці незнайомиць тримав сітку, — мабуть, ходив до магазину, — й очікувально дивився на нього.

Ганусек усміхнувся й трохи відступив од огорожі. Незнайомець увійшов у хвіртку й гучно грюкнув нею, ні на секунду не спускаючи з Ганусека очей, хоч досить часто зустрічав цього свого чоловіка дорогою на роботу.

— Маріє! — гукнув він у прочнене вікно, потім повторив нетерпляче й голосніше: — Маріє!

З вікна виглянула молода жінка з довгим волоссям.

— Затягни штору, Маріє, бо ось цей добродій витрищає очі на чужі вікна. Я стежу за ним уже кілька хвилини. Чуєш, Маріє! — сказав він роздратованим тоном. — Затягни штору!

Відвернувшись од вікна, чоловік пішов до порога, а жінка загасила в кімнаті світло.

— Послухайте! — крикнув Ганусек навздогін чоловікові. — Я заглядаю в чужі вікна, бо хочу бачити людей.

— Ет! — невдоволено відповів чоловік і зупинився. — Ідіть уже додому. Або позазрайте ще до інших. Тільки довго не затримуйтеся, бо сьогодні свято!

— Це в мене така звичка, — сказав Ганусек.

— То відучіться! — буркнув чоловік і почав обшкрібати підшви черевників.

— Це в мене ще з війни, — відповів Йозеф Ганусек. — Тоді вікна скрізь були затемнені, люди боялись одне одного. Не всі, але майже всі ми жили в потемках.

— А мені що до того? — буркнув чоловік, тримаючи в руці сітку з продуктами, на які, мабуть, чекала дружина. — Мені тоді було п'ять років.

— Саме через те, — сказав Ганусек і раптом поклонився: — Вийдіть на хвилинку сюди!

Мить повагавшись, чоловік піднявся сходами до дверей, поклав там сітку, повернувся до дротяної огорожі й сторожко спинився навпроти Ганусека.

— Вийдіть на тротуар, — попросив старий.

Чоловік відімкнув хвіртку й залишив її відчиненою.

— В чому річ? — спитав він.

— Скажіть своїй дружині, хай увімкне в кімнаті світло, пустить радіо і розчинить вікно.

— Навіщо? — здивувався чоловік. Цей старий викликав у нього дедалі більшу цікавість. — Навіщо це вам?

— Прошу вас, поκληчте свою Марію, — благально мовив Ганусек.

Чоловік натиснув кнопку, й різкий дзвінок розлігся по всьому будинку.

В кімнаті спалахнуло світло, за мить відчинилося вікно і з нього вихлилась молода жінка. Здивовано мружачи очі, вона запитала в темряву:

— Це ти дзвонив, Мілане?

— Я, — відповів чоловік. — Сіточка під дверима. Забери її, будь ласка.

— Чому ти не йдеш до хати?

— Зараз прийду. Секундочку! — відповів він і глянув на Ганусека. — Пусти радіо, Маріє, чуєш?

З кімнати полинула музика, Ганусек обернувся до вікна й почав розповідати про те, що йому колись довелось пережити. Чоловік підійшов і поклав йому на плече руку.

У вікні знову з'явилася жінка й нетерпляче гукнула в темряву:

— Мілане, чуєш, Мілане! Час уже накривати стіл.

Мілан хвилину помовчав, а тоді відповів:

— Маріє, підними у вітальні штору. Я хочу, щоб люди бачили, як ми вечеряємо.

— Це ні до чого, Мілане, — усмінувся Ганусек. — Я розповів тобі все це тільки для того, аби ти знав, що найпрекрасніше в житті — це освітлені вікна й ота певність, яку вони випромінюють; довіра й радість, любов і спокій, про які вони нам промовляють. Ти мене зрозумів?

— Думаю, зрозумів, — відповів чоловік і з вдячністю глянув на нього. — Даруйте, пане...

— Ганусек, — докінчив старий і потиснув йому руку.

— Мені дуже прикро, що я проганяв вас.

— Буває, — відповів Ганусек і, скинувши шапку, побажав йому щасливого Нового року.

Мілан промимрив щось у відповідь, замкнув хвіртку й побіг до хати. Ввімкнувши у вітальні світло, він заходився допомагати дружині накривати стіл.

Ганусек поплентав снігом. Він іще здалеку побачив свої яскраво освітлені вікна, які завжди правили йому за надійний дороговказ.

Зазираючи у вікно, Ганусек побачив у вітальні дружину, яка щось жваво розповідала, двох синів з невістками, дочку з зятем і цілий гурт онуків. У кімнаті не було де й курці клонутися.

Ганусек усміхнувся, побачивши найменшого внука, який притиснувся лобом до шибки й дивився в темряву. Впізнавши дідуся, хлоп'я радісно замахало ручкою, потім обернулося до кімнати й щось сказало.

Всі, хто був у кімнаті, кинулися до шибок. Найстарший син відчинив вікно й покликав:

— Іди вже, тату. Ми всі чекаємо тебе.

Ганусек увійшов до передпокою, оббив із черевиків сніг, почепив на вішалку пальто й, розчервонілий від морозу, сів на чільному місці за столом.

Обличчя його випромінювало спокій і задоволення, а світло, яке лилося в вікон вітальні на тротуар, на сніг, осіяло всю вулицю, потім усе місто й нарешті розлилося по всій землі.

Безперестану сипав тихий сніг. Ганусек відчув себе щасливим, й очі тих, що сиділи з ним за одним столом, засвітилися ще більшою радістю.